

Antiikista vahvasti vaikkakin naista periferioiden

■ KATARIINA MUSTAKALLIO

Mika Kajava, Sari Kivistö, H.K. Riikonen, Erja Salmenkivi, Raija Sarasti-Wilenius: *Kulttuuri antiikin maailmassa*. Teos 2009.

Uusi *Kulttuuri antiikin maailmassa* on kunnianhimoinen teos, joka pyrkii muistamaan kulttuuri-termin laaja-alaisuuden. Lamprechtilaisesta kokonaiskulttuurilähtökohdasta ei aivan lähdetä, mutta pyrkimys kattaa laaja-alaisesti niin ajallisesti kuin yhteiskunnallisestikin kulttuurin piiriin kuuluvat ilmiöt, on teoksessa johtavana ajatuksena. Kirjoittajat perustavat ar-

tikkelinsa omiin tutkimuksiinsa, mikä antaa teokselle lisää arvoa. Näin asiantuntevasti ei monessaakaan maassa pystytä kuvailemaan ja analysoimaan niin kaunokirjallista, filosofista kuin visuaalistakin antiikin kulttuuria yli tuhannen vuoden perspektiivillä. Teos onkin suuri kunnianosoitus suomalaiselle laaja-alaiselle antiikintutkimukselle! Se on myös tärkeä kulttuuriteko: nyt opiskelijat voivat tutustua uusimpaan tutkimukseen ja tuoreisiin näkökulmiin suoraan suomenkielellä.

Teos jakautuu yhdeksään osaan, jotka jakautuvat teemoittain: Myytit ja uskonnot, Sivistys, Yksilö ja yhteisö jne. Teemat jakautuvat pienempiin artikkeleihin, joissa kirjoittajien yksilölliset tutkimusintressit pääsevät paremmin esiin. Joissakin tilanteissa voi vain arvaillea, kuinka vaikeaa on ollut päättää, mitkä artikkelit kuuluvat mihinkin teemaan. Esimerkiksi artikkeli ennustajista, oraakkeleista ja noidista voisi aivan hyvin siirtyä Uskonto-teeman alle Hyvän elämän etsintä -teeman puolelta. Teemojen painottaminen tuo myös mukanaan eräitä ongelmia: jos teosta lukee huolimattomasti, antiikin kulttuuri vaikuttaa ajattomalta, valmiiksi kehittyneeltä ja muuttumattomalta. Tarkemmin lukiessa ajallinen dimensio tulee kuitenkin esiin.

Kulttuurimuotojen kehityksen ajallisen kontekstin hahmottaminen muodostuu silti aikamoiseksi haasteeksi. Teoksen alkuosa pyrkii luomaan historiallista selkärankaa klassisen kauden käsittelylle. Vaiutteita tulee eri puolilta ja jopa perinteinen lähtökohta, että Kreikka olisi ollut yksinomaan antavana osapuolena suhteessa Roomaan, pannaan jossain määrin kyseen-

alaiseksi. Tuore näkökulma kelttien kulttuurivaikutuksesta kreikkalais-roomalaiseen maailmaan on mielekiintoinen.

Uskontoja käsiteltäessä teoksesta puuttuu tyypillinen klisee roomalaisesta uskonnosta kreikkalaisen huonona kopiona. Eräänlaista Kreikka-keskeisyyttä ja Kreikkalähtöisyyttä on kuitenkin havaittavissa esimerkiksi seuraavassa ilmaisussa: ”Roomalaisten uhrisereemonioissa oli joitakin kreikkalaisesta tavasta poikkeavia piirteitä...” (s. 171).

Teoksessa on kiitettävästi tietokkunoita, joissa tarkastellaan mielenkiintoisia ilmiöitä tai yksityiskohtia tietoisun tapaan. Myös tässä yhteydessä Kreikka-keskeisyys näkyy: tietokkunassa esitellään tarkasti kreikkalaista ajanlaskutapaa ja kalenteria, muttei roomalaista.

Kristinuskon tarkempi esittely on perusteltu sen laajan ja pitkäaikaisen kulttuurivaikutuksen vuoksi. Toisaalta muut pelastususkonnot ja ns. mysteerikultit jäävät vain maininnan varaan. Kul-teilla oli kuitenkin merkittäviä vaikutuksia niin taiteeseen, kirjallisuuteen kuin yksittäisten ihmisten jokapäiväiseen elämäänkin. Esimerkiksi ilman Isiksen kultin tuntemusta moni Augustuksen ajan seinämaalaukset ja myöhempi kirjallinenkin tuote voi jäädä täysin ilman kontekstia.

Toinen koko teosta koskeva kysymys nousee esiin erityisesti käsiteltäessä antiikin ihmisen itsemymmärrystä (s. 259). Sama ongelma on mukana myös yhteisöjä, yhdistyksiä ja nuorisojengejä (s. 272) käsiteltäessä. Vaikka me kaikki tiedämme, että ihminen tarkoittaa tässä pääasiallisesti miestä, voi-

si asian tuoda myös eksplisiittisesti esiin. Ei siinä ole mitään pahaa, että puhutaan miesten kulttuurista. Harhaanjohtavaa on vain se, jos sitä ei spesifoida! Antiikin kulttuuri oli varsin monessa mielessä sukupuolisesti spesioitunutta.

Piirtokirjoitusten ja muistin pohdinta osana kommunikatiivista järjestelmää on oivallinen esimerkiksi *Kulttuuri antiikin maailmassa* -teoksen omaperäisyydestä. Arkielämän ehdot näkyvät tässä materiaalissa muita paremmin ja tuovat lukijat keskeisten lähdeongelmien pariin. Tämä on hyvä vastapaino taidetta ja esteettistä teoriaa käsittelevälle ansiokkaalle ja valaisevalle osiolla, joka puolestaan johdattaa lukijan eräaseen ehkä nykypäivän lukijaa eniten kiinnostavaan teemaan antiikin ajattelussa: kysymykseen antiikin ihmisen suhteesta luontoon.

Välillä, tosin, eksytään teemata: väliepisodina esitellään roomalaiset ajot ja näytännöt, veriset gladiattoritistelut ja hurjat kilpajot. Näiden paikka olisi voinut olla lähempänä ajanviette-teemaa, tai yhtä hyvin osana uskontoa, johon ne alunperin kuuluivat, tai osana yhteiskunnallista kommunikaatiota, jota ne varsinkin myöhemmällä keisarikaudella edustivat. ”Rooma – spektaakkeliens kulttuuri” korostaa tässä yhteydessä roomalaisen kulttuurin barbaarisuutta verrattuna kreikkalaisperäiseen filosofiväritteeseen korkeakulttuuriin. Jos tämä on kirjoittajien tietoinen agenda, voi kompositiosta silloin vain onnitella!

Eräs aikansa elänyt kliseinen piirre teokseen liittyy. Se tulee selvimmän näkyviin osiossa ”Tarinointa tapakulttuurista”, jossa naiset pääsevät erityiseen valokeilaan.

Kirjoittaja esittelee kirjallisuudessa esiintyvää topiikkaa naisille sopivasta käytöksestä, ja sukupuolispe-sifeistä eleistä. Se, että sukupuoli tulee esiin lähinnä vain naisten kohdalla ja naiset nousevat valokeilaan vain tässä osiossa, korostaa muun muassa Jérôme Carcopinon teoksesta tuttua naisten periferisointia. Antiikin patriarkaaliseen kulttuuriin olennaisesti kuuluva naista alistava piirre jää vaille huomiota.

Teoksen vahvinta antia on filosofisen ajattelun laajan vaikutuskentän esittely ja analyysi. Visuaalisen kulttuurin keskeisyys antiikin maailmassa ei sen sijaan – ja vastoin tämä hetken tutkimusbuumia – saa vastaavaa keskeistä ja läpituokkeavaa huomiota, vaikka teoksessa onkin aiheesta ansioituneita artikkeleita. Uskonto eri muodoissaan nousee toiseksi tärkeäksi teemaksi. Aiemmasta *Antiikin kulttuuri* -teoksesta poiketen taloudellisten ja yhteiskunnallisten tekijöiden vaikutusten pohdinta on tässä teoksessa minimissään. Vielä odottaa myös aikaansa *Antiikin kulttuurit* – monimuotoinen eri etnisten ja paikallisten kulttuurien esittely.

Kulttuuri antiikin maailmassa on uskomattoman laaja-alainen, syvällisesti tutkimukseen pohjautuva ja samalla tuore ja helposti lähestyttävä teos. Tätä kannatti odottaa!

Kirjoittaja on Suomen Rooman-instituutin johtaja.